

CERCETĂRILE ETNO-ARHEOLOGICE DIN MUNȚII CERNA VÂR

Zoia Maxim

Cercetările etno-arheologice a zonelor înalte din Banat au fost începute în anul 1982 de o echipă româno-engleză condusă de Gh. Lazarovici și John Nandriș. S-au studiat societățile tradiționale din Banat, Maramureș, Moldova și Transilvania, zona care conservă ocupări și obiceiuri tradiționale, cunoașterea lor fiind foarte importantă pentru arheologul preistorician¹.

Masivul Cerna Vâr (fig.1) face parte din Munții Cernei, din sud-estul Banatului, fiind situat între depresiunile Cornea-Mahadica și Cornereva, mărginit de văile Belareca, Hidegel, Luncavița și Mehadică. Pentru cercetarea acestei zone s-au organizat 3 expediții care au dus la studierea și cartarea a 70 de obiective etno-arheologice, dintre care 2 asezări preistorice, stâne în funcțiune și în ruine, adăposturi sub stânci, apărători de vânt, grajduri montane, drumuri și valuri de hotărnicie, copaci cu semne făcute de ciobani, livezi de cireși, zone cu zăcăminte cuprifere, căi de acces, izvoare, etc.

În urma acestor cercetări se desprind câteva concluzii:

1) Locuirea muntelui are un caracter sezonier. În timpul sezonului rece toate obiectivele sunt abandonate peste altitudinea de 700 m. Într-un singur complex, o bătrână a locuit și peste iarnă.

2) Stânele în funcțiune (fig.2) au o vechime de peste 150-200 ani. Există însă, ruine de stâne și mai vechi ; a) de tip "potcoavă" sau circulare (fig. 3) care datează din evul mediu ; b) de formă circulară cu boltă din piatră, care sunt foarte vechi, acest tip se întâlnește în lumea sudică la Vlahii din Tracia, dar și în aşezările neoliticului aceramic de la Kirokithia. Stânele în funcțiune sunt construite din piatră, de cele mai multe ori megalitice. Vetrele de foc sunt situate în colțul sau pe o latură a stânei, locul ei roate să se schimbe de la an la an în funcție de psihologia ciobanului sau de curentii de aer. Stânele sunt, în general, situate la liziera pădurii sau sub crestele stâncoase, apărate de interperii, având în apropiere izvoare de apă, folosind foarte bine condițiile geografice ale terenului, orientarea stânei fiind în funcție de vânturi și ploi. Ocoalele sunt din pietre (cele mai vechi), din crengi, trunchiuri de copaci sau pari. Stânele au o vizibilitate bună, existând de cele mai multe ori vizibilitate de la o stână la alta. Comunicarea dintre ciobani se poate face foarte ușor și verbal, muntele facilitând propagarea undelor sonore.

3) Ocupația de bază este creșterea oilor, dar se cresc și vite, porci, păsări, câinele fiind nelipsit. Vitele și caii sunt uneori nesupravegheata, trăind liber, stăpânul urcând din sat, doar pentru a-i controla. Alte ocupări sunt : confectionarea obiectelor din lemn, torsul și împletitul lânii, culesul fructelor de pădure, a plantelor medicinale, a ciupercilor și uscarea lor. Agricultura se practică până la altitudinea de 800 m, uneori

1 J.G. Nandriș, The Stâna and the Katun; foundations of a research design in European Highland Zone ethnoarchaeology, în World Archaeology, 17, 2, 1985, 256, 268; C. Bagoszki - Z. Kalmar - Gh. Lazarovici. Cercetări etno-arheologice și sondaje în Munții Banatului. 1986, în Banatica, 9, 1987, 65-85; Gh. Lazarovici-Z. Kalmar, Săpături arheologice de salvare și cercetări etnoarheologice în Munții Petrindului, în anul 1986. în ActaMN, 24-24, 1987, 1988, 949-996.

grâul se aduce la stână (altitudinea - 1100 m) pentru a fi trelerat cu cai. La unele obiective erau amenajate miclă grădini de legume și zarzavaturi sau livezi de cireși.

- 4) Transportul se face pe drum de creasta cu măgară și cai, uneori cu căruță.
- 5) Obiectele întâlnite la stână sunt, în general perisabile, rar fiind vase din lut.

Pe platoul de la altitudinea de 1200 m, de la Pietra Ilișovei, s-au efectuat sondaje arheologice într-o așezare Cojofeni, faza II/III, unde erau și urme sporadice hallstattiene și medievale timpurii². Stratul de cultură Cojofeni are grosimea de la 1 m constând din; mai multe niveluri de locuire indicate de vetele de foc și locuințele se suprafață; un bogat material ceramic, unele din piatră și obiecte din cupru. Din cercetarea întreprinsă se desprind următoarele concluzii;

1) Locuirea preistorică este sezonieră, în locuințe de suprafață și adăposturi amenajate sub stânci. Locuințele de tip stână, erau construite din pietre, pari și stâlpi înfipti în pământ. Existau în apropiere, două izvoare, vizibilitatea este perfectă spre depresiunea Cornea, Mehadica, Cornereva și pe munții din jur. Locuirea, în sezonul rece, se mută pe terasele de sub 700 m, în peșterile din Valea Cernei și în Peștera Hojilor din Băile Herculane³.

2) Ocupația de bază era creșterea animalelor, vânătoarea și agricultura (pe Terasa Calului). Femeile se ocupau de torsul, țesutul și împletitul lânii, după cum indică existența fusaiolelor. Prezența copiilor este atestată prin descoperirea unor jucării și a biberoanelor de lut.

3) Prelucrarea cuprului s-a făcut pe loc, cum o dovedesc prezența urmelor de minereu cuprifer, a zgurii, a bobîjelor de cupru topit, a obiectelor de cupru (un topor plat, sule, un ac) precum și a unelelor de prelucrare; topor-ciocan, râșnițe și zdrobitoare⁴.

4) Materia primă litică, pentru râșnițe, zdrobitoare și topoare, a fost adusă din albia pârâului Mehadica și Valea Cernei (cca 6-10 km). Unele cioplite au fost lucrate din roci locale, iar obsidianul a fost adus de la mari distanțe.

Cercetările etno-arheologice în zonele montane au adunat date etnografice pentru interpretarea arheologică, punându-se astfel bazele unei bânci de date (fig. 5-6) care va putea fi utilizată în egală măsură, atât de etnografi cât și de arheolog.

² Z. Kalmar, Prelucrarea datelor arheologice de la Pietra Ilișovei cu ajutorul calculatorului în Ziridava, 17, 1986, (s.t.); C. Bagoszki - Z. Kalmar - Gh. Lazarovici, op.cit. ³ Z. Maxim (Kalmar), L'habitation Cojofeni de Pietra Ilișovei, în Banatica, 11, 1990.

⁴ P. Roman, Cultura Cojofeni, București, 1976; R. Petrovsky - St. Cadariu, Așezări ale culturii Cojofeni din jud. Caraș-Severin, în Banatica, 5, 1979, 35-70; R. Petrovsky - I. Munteanu - T. Popescu, Noi descoperiri arheologice în jud. Caraș-Severin, în StComCaransebeș, III, 1979, 431-436; P. Rogozea, comunicare la Simpozionul "In memoriam Constantin Daicoviciu", Caransebeș, 1982, căruia îi mulțumim și pe această cale pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziție informații inedite despre materialele descoperite în peșteri.

⁵ Problemele ridicate de locuirea de la Pietra Ilișovei se asemănă cu cele ivite în timpul cercetărilor pentru epoca dacică din zona a IV-a (teritoriul de la sud de apa Grădiștei), din punctele Dealul Rudele și mai ales Meleia (altitudinea 1419 m). Pentru bibliografie și problematică vezi; I. Glodariu - Eug. Iaroslavski, Civilizația fierului la daci, Cluj-Napoca, 1979, 16-18; J.G. Nandriș, Aspects of Dacian economy and highland zone exploitation, în Dacia, 25, 231-254; Animals in Archaeology 4, Husbandry in Europe, în B.A.R. 227; H. Daicoviciu - St. Ferenczi - I. Glodariu, Cetăți și așezări dacice în sud-vestul Transilvaniei, Cluj-Napoca, 1989, 213-216.

RECHERCHES ETNO-ARHEOLOGIQUES DANS LES MONTAGNES CERNA VÂR

Les hautes zones du Banat, en Roumanie, ont été soumises à des recherches etno-archéologiques par une équipe mixte roumaine-anglaise, conduite par Gh. Lazarovici et John Nandriș. Dans les années 1983-1986 l'équipe a fait des études approfondies sur les sociétés traditionnelles du Banat et Maramureș, de la Transylvanie et Moldavie. Ce sont les territoires qui conservent au maximum les coutumes archaïques dont la recherche sur lieux et l'étude comparative théorique est très importante pour l'archéologue.

Le massif Cerna Vâr fait partie des montagnes du sud-est de Banat, étant situé entre les dépressions de Cornea- Mehadica et Cornereva et limité par les vallées de Belareca, Hidegul, Luncavita et Mehadica (fig.1). Trois expéditions ont été organisées pour la recherche de cette zone et par conséquent étudiées et mis sur la carte 70 objectifs etno-archéologiques. 2 habitations préhistoriques, des bergeries encore en fonction et d'autre en ruine, des huttes en pierre contre le vent, des abris au-dessous des rochers, des écuries montagneuses, des chemins et des bordures de délimitation, des arbres marqués par les bergers, des régions aux gisements de cuivre, des routes d'accès, des sources d'eau etc.

De cette recherche on peut extraire quelques conclusions:

1. L'habitation de la montagne a un caractère saisonnier.

Tous les objectifs plus élevés que l'hauteur de 700 m sont abandonnés pendant la saison froide. Dans un seul complexe une vieille femme a habité encore pendant l'hiver.

2. Les bergeries qui encore fonctionnent ont une ancienneté de 150-200 ans (fig.2). Mais il y a des bergeries en ruine qui sont plus anciennes; a) bergeries en forme de "fer à cheval" ou circulaires qui datent du Moyen Âge (fig.3); b) bergeries circulaires à voûte de pierre, qui sont très archaïques (fig.4). On peut rencontrer de telles bergeries (type b) aux Vlahi de la Thracie, mais encore dans les sites néolithiques acérarmiques de Kirokithia. Les bergeries en fonction sont élevées en pierre, plutôt mégalithiques. Les âtres sont placés dans un coin ou au long d'un mur, mais leur place peut changer suivant la psychologie du berger ou la direction des courants de l'air. Les bergeries sont généralement situées au bord de la forêt ou au-dessous des crêtes rocheuses, étant protégées contre les intempéries et auprès des sources de l'eau. Elles utilisent très bien tous les conditions de terrain et climatériques, leur orientation étant de la minéral à les protéger de vents et de pluies. Les murs du parc à brebis sont en pierre (les plus anciens) ou en branches, troncs d'arbres ou en pieux. Les bergeries ont souvent une bonne visibilité de l'une à l'autre. La communication entre les bergers peut être réalisée aussi verbalement, la montagne favorisant la propagation des ondes sonores.

3. L'activité fondamentale à la bergerie est sûrement l'élevage des moutons, mais on pratique aussi l'élevage du grand bétail, des porcs, des volailles; comme on le sait, les chiens sont toujours présents.

Les bestiaux et les chevaux ont une élevage libre, sans surveillance de l'homme, qui monte là de temps en temps pour les contrôler. Des autres activités sont: la confection des objets en bois, le filage et le tressage de la laine, la cueillette et la dessication des fruits de la forêt, des plantes médicinales et des champignons.

L'agriculture en terrasse était pratiquée jusqu'à l'altitude de 800 m, souvent le blé étant transporté à la bergerie (à 1100 m) pour le battage du blé par les chevaux. Il y avait parois auprés des bergeries des plantations des cérises et des lots potagers.

4. Le transport est pratiqué sur des chemins de crête par des ânes et des chevaux, en utilisant quelques fois le chariot.

5. Les objets qu'on trouve à une bergerie sont généralement périssables (en bois et cuir), on trouve rarement des pieces céramiques.

On a entrepris des sondages archéologiques sur le plateau de Platra Ilișovici (altitude 1200 m) dans un site Cojofeni (phase II-III), où il y avait des traces sporadiques datant du Hallstatt et du début du Moyen Âge. La couche archéologique de Cojofeni, épaisse d'un mètre, consiste de plusieurs niveaux d'habitation indiqués par des êtres de feu et des maisons de surface (en première étape), un riche matériel céramique, des outils lithiques et des objets en cuivre.

La recherche exécutée conduit elle-aussi à certaines conclusions:

1. Les habitations préhistoriques sont saisonnières, dans les maisons de surface et dans les abris aménagées sous les rochers. Les constructions type "hutte" étaient élevées en pierre, pieux et piliers assis directement sur la terre, sans fondation. Il y avaient en voisinage deux sources d'eau. La visibilité vers les dépressions qui les entourent Cerna Vir - Cornea, Mehadița, Cornereva - et les montagnes voisines est parfaite. Pendant le saison froid, la communauté préhistorique s'est déplacé dans les grottes de la vallée de Cerna et dans la grotte appelée Peștera Hoților à Băile Herculane.

2. Les principales occupations était en l'élevage des moutons, la chasse et l'agriculture primitive (sur la Terrasse du Cheval) à 700 m d'altitude. Les femmes ont pratiqué aussi le filage, tissage et tresaage de laine, activités qui sont attestées par l'existence de fousaillons. La présence des enfants est indiqué par la découverte des fuites et des biberons en céramique.

3. L'usinage du cuivre était accompli sur place, fait soutenu par la présence des restes de minerai de cuivre, de la scorie, des petites graines fontées de cuivre et des objets en cuivre (une hache plate, des alênes, une aiguille) et aussi encore par la présence des outils pour l'usinage: hache- marteau, moulins à bras, broies.

4. La matière première lithique pour les moulins à bras, pour les broies et pour les haches a été apportée du lit des rivières Mehadița et Cerna (6-10 km de distance). Les outils en pierre taillée ont été travaillées en roches locales, mais l'obsidien a été apporté d'une grande distance.

Les recherches ethno-archéologique dans les régions montagneuses apportent des dates ethnographiques pour l'interprétation archéologique, en mettant les bases d'une banque des dates qui pourra être utilisée autant par l'ethnographe que par l'archéologue.

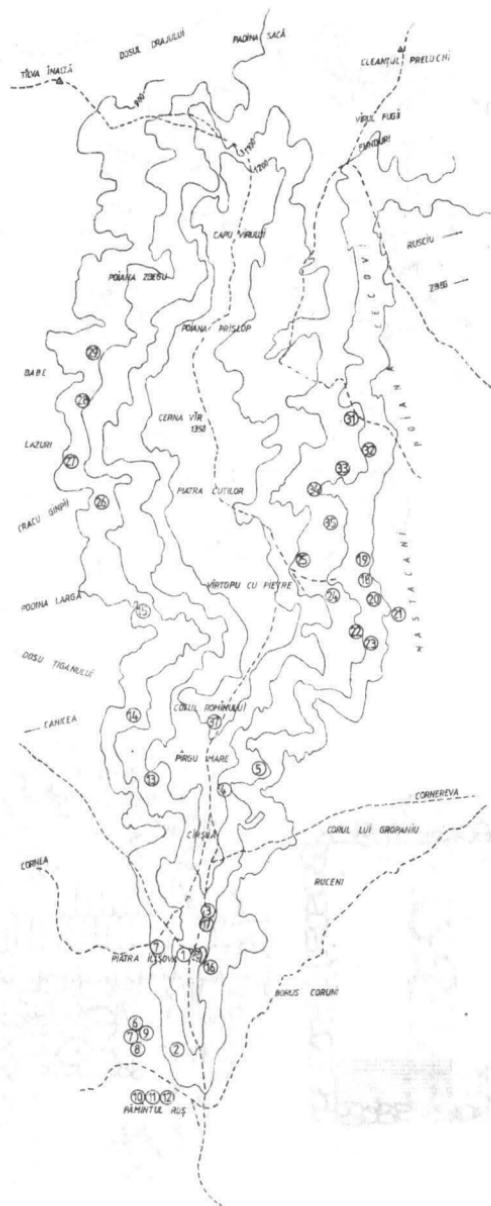

Fig. 1

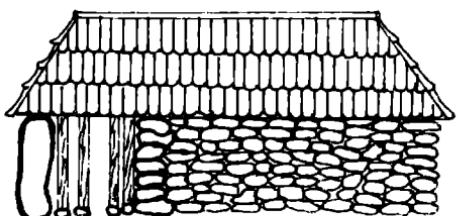
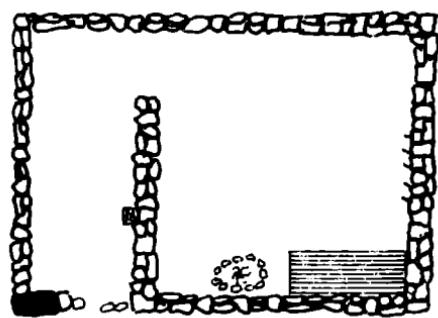
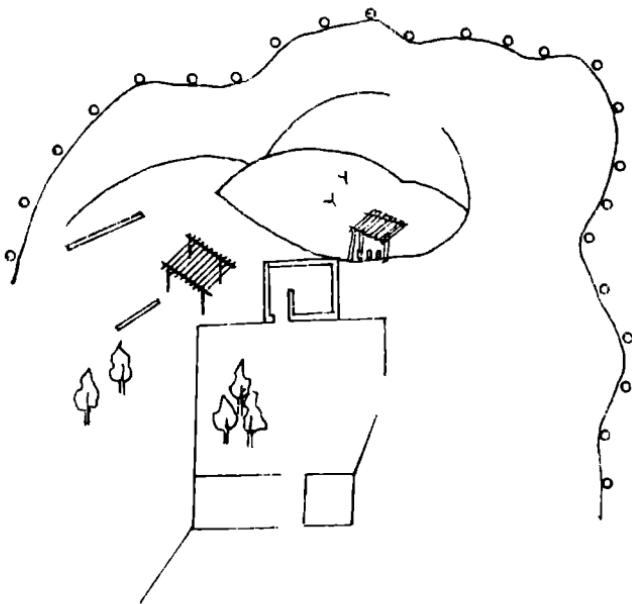

Fig. 2

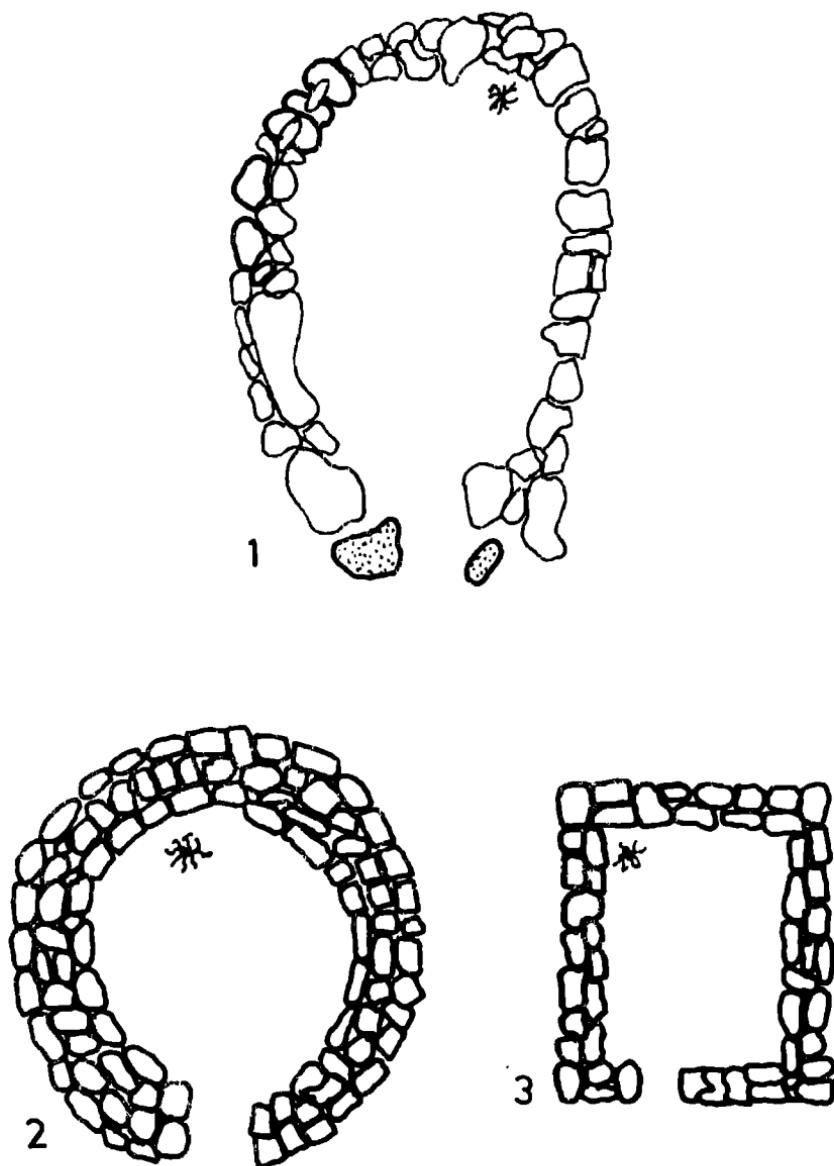

Fig. 3

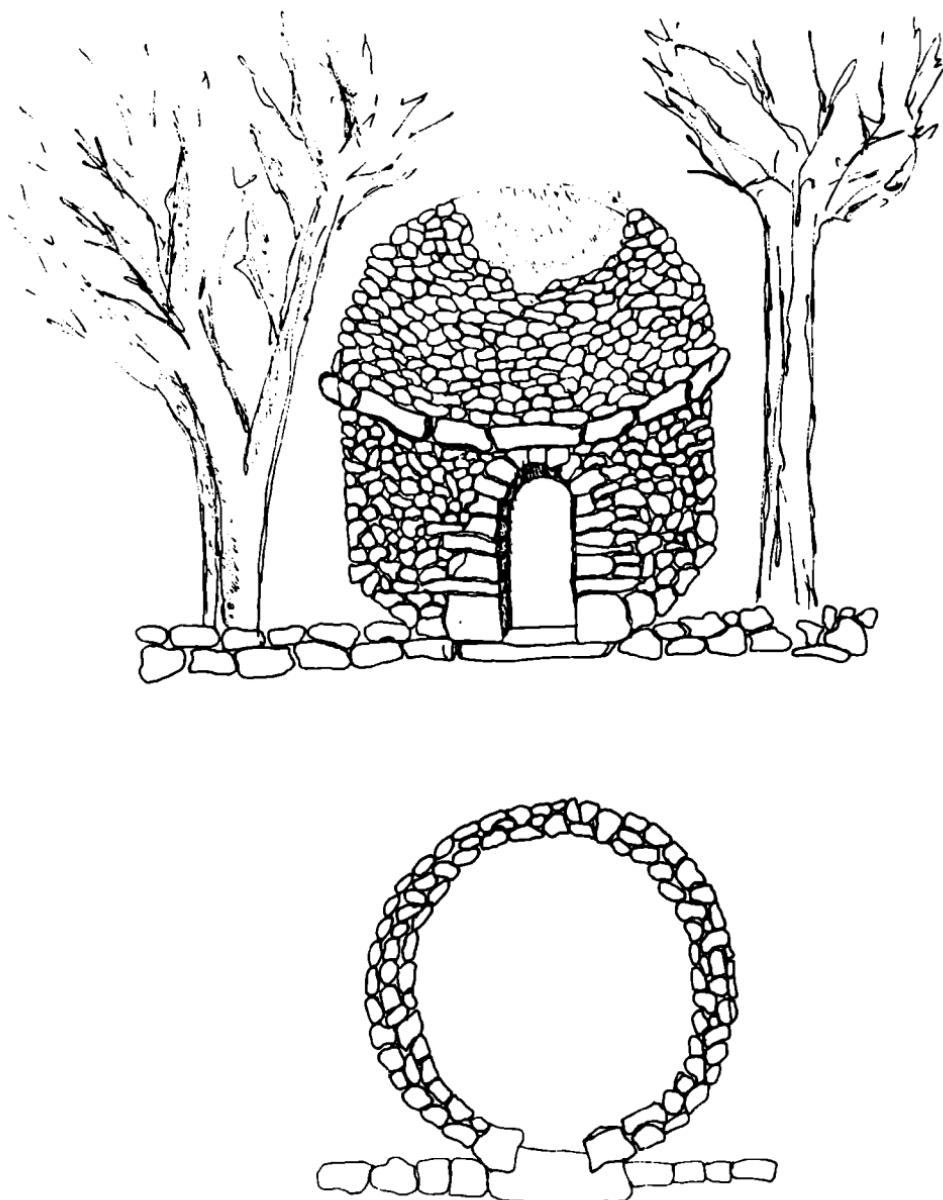

Fig. 4

FISA NR.2					
LOCALITATEA	MUNTE				
CĂTUN	OBIECTIV				
STIINA	dimensiuni materie prima tehnica de constructie valoare acoperis				
ALTE CLADIRI	dimensiuni	masa	scaune		
STRUNGA	materie prima				
OCOL	acoperis				
LOC PT.CINI	dimensiuni	materie prima	acoperis		
ADAPOST PT.ALTE ANIMALE	dimensiuni	materie prima	acoperis		
SISTEM DE ORGANIZARE	O profesional	Ocupatul	O proprietari		
PROPRIETARI	PÂSTORI				
IERARHII		criterii de plecare remunerare conditii			
TURMA RASĂ	☒ turzică ☐ ligale ☐ merinos ☐ stogose ☐ NR.				
SEX	☐ berbeci ☒ sterpe ☐ femele				
Vîrstă/mâine	☐ matură ☒ o				
SEMNE DE PROPRIETARI					
ALTE ANIMALE	☐ porci ☒ ovaci ☐ pasări				
HRANA ANIMALELOR SAREA	locul	mod de primăvărsare			
PRIMAVERAT	locul	modul			
VARAT	locul				
TOMNAL	locul	modul			
IERNAT	locul	modul			
CALENDARUL STIINI PRODUSE OBȚINUTE		denumire	conținut	retele	dest.
la pte					păstr.
prod. din boala					
carne					
lină					
piei					
bălegar					
MULSUL	calendar	număr	orar		
	efectuat		masurat		
REPRODUCERE	calendar	restricții	cost/trat		
PIERDERI					
ANIMALE RAPTOARE					
PAZA CINI	număr	nume			
	rol	comenzi			
	alimentație				
	superstiții				
CIOBANUL	loc	mod			
ANIMALE DE TRACTIUNE					
HRANA CIOBANULUI	primăvara				
	vara				
	vară				
	luna				
	luna				
	luna				

Fig. 5

FEMEIA col.
restrictii _____

MESTEŞUGURI _____

FOLCLOR PASTORAL cîntecă DORELLA

CRISPUS Iana
poezii _____
povestiri _____
legende _____

OBICEIURI laice _____ legende _____
religioase _____
altele _____

SUPERSTITII _____

MEDICINA POPULAR

METEOROLOGIA POPULARA

Fig. 6